

Felsefe Açısından
SAVAŞ ve TOPLUM

(Otto Dix : Sturmtruppe geht unter Gas vor, 1924.)

EDİTÖRLER
M. Ertan Kardeş - Özgüç Güven

Hiperyayın: 300
Araştırma- İnceleme

Genel Yayın Yönetmeni
Hatice Bahtiyar

Dizi Editörü
Ali Şükrü Çoruk

Editörler
M. Ertan Kardeş – Özgüç Güven

Yayıncı Sertifika No: 16680

ISBN: 978-605-281-194-8
e- ISBN: 978-605-281-193-1

1.Baskı: İstanbul, 2018

Copyright© Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın telif hakları, 5846 sayılı yasanın hükmüne göre, kitabı yayımlayan Hiperlink Eğitim İletişim Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti M. Ertan Kardeş – Özgüç Güven'e aittir. Yayımcının ve yazarın izni olmaksızın elektronik ve mekanik herhangi bir kayıt sistemi veya fotokopi ile çoğaltılamaz, kopyalanamaz. Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

Baskı-Cilt: Yalın Yayıncılık- -Sertifika no: 16116

Felsefe açısından savaş ve toplum / editörler M. Ertan Kardeş, Özgüç Güven. –

İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2018.
332s. : şkl., tbl. ; 24 sm. -- (Hiperyayın; 300)

ISBN: 978-605-281-194-8
e-ISBN: 978-605-281-193-1

Kaynakça bölüm sonlarındadır.

1. Savaş (felsefe) 2. Savaş (Felsefe) – Tarih 3. Savaş – Ahlaki ve etik açıdan
I. Kardeş, M. Ertan II. Güven, Özgüç III. Eser Adı IV. Dizi

105 .W3/F45 2018 172.42 FEL 2018

Genel Satış Pazarlama ve Yayınevi
Hiperlink Eğitim İletişim Yayıncılık San. Paz. ve Tic. Ltd. Şti.
Tozkoparan Mah. Haldun Taner Sok. Alparslan İş Merkezi
No: 27 Kat: 6 D: 21 Merter- Güngören / İstanbul
Telefon: 0212 293 07 05-06 Faks: 0212 293 56 58
www.hiperlink.com.tr / info@hiperlink.com.tr

Editörler Hakkında

Doç. Dr. M. Ertan Kardeş, felsefe lisansını 2005 yılında bir yılı Paris I Üniversitesi'nde olmak üzere Galatasaray Üniversitesi'nde tamamladı. Aynı üniversitede, 2007 yılında felsefe yüksek lisans derecesini Cornelius Castoriadis üzerine yazdığı "Politik Modernliği 'Otonomi' ve 'Tahayyül' Kavramlarıyla Anlamak: Cornelius Castoriadis'in Politik Felsefesi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı çalışmasıyla aldı. Doktora tezi süresince, Paris I Panthéon-Sorbonne Üniversitesi *NoSoPhi* Kürsüsü'nde Carl Schmitt üzerine araştırmalar yaptı. 2012 yılında İstanbul Üniversitesi'nde "Carl Schmitt'in Politik Felsefesi üzerine bir İnceleme" adlı tezi ile doktora derecesini aldı. Walter Benjamin, Carl Schmitt ve çağdaş politik felsefe konularında yayımlanmış kitapları, makaleleri ve kongre tebliğleri bulunmaktadır. *Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı. Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi* kitabı 2016 yılında "Uluslararası Felsefe Derneği" ödülüne layık görüldü. *International Walter Benjamin Society* üyesi ve *Politik Felsefe Atölyesi* kurucusudur. Halen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Doç. Dr. Özgüç Güven, Yıldız Teknik Üniversitesi Matematik Mühendisliği Bölümü'nden mezun olduktan sonra yüksek lisans ve doktorasını İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde tamamlamıştır. Yüksek lisans tezi "Genç Kant'ın Bilgi ve Bilim Anlayışı", doktora tezi ise "Kant, Frege ve Bolzano'da A Priorilik Sorunu" başlığını taşır. Doktora öğrenimi sırasında DAAD'den aldığı Intensive Sprachkurse bursu ile Berlin'de, Sandwich Programme bursu kapsamında Bochum Ruhr Universität'te çalışmalar yürütmüştür. Başlıca ilgi alanları matematik felsefesi, ontoloji, mantık felsefesi ve zihin felsefesidir. İnsancıl Felsefe Çevresi ile Mantık Derneği kurucu üyesidir. Halen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

*İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (CONGİST'18)
Katkılarıyla*

İÇİNDEKİLER

Savaş ve Felsefe

Politik Felsefe Açısından Savaş: Sokrates ve Minotauros

Prof. Dr. Cengiz Çakmak

19

Büyücüler ve Kuramsal Savaşlar

Prof. Dr. Ayhan Bıçak

25

Savaşçı Figüründen Askere:

Toplu Seferberlik Çağında Kahramanlık Anlatısının Parçalanması

Doç. Dr. M. Ertan Kardeş

49

Savaş Felsefeye Ne Sağlar?

Doç. Dr. Özgüç Güven

63

Savaş Toplamların Rasyonel Karar

Süreçlerinin Bir Sonucu mudur?

Dr. Öğr. Üyesi Egemen S. Kuşcu

81

Filozofların Savaşı

War, Teleology And Kinetic Mimesis In Aristotle's Philosophy

Doç. Dr. Geoff Bove

101

Birinci Triumviri ve İç Savaş Sırasında Cicero ve Felsefe

Dr. C. Cengiz Çevik

113

Eyüp Meselinden Soykırıma:

Aklın Sınırları ve Kötülüğün Kavranamazlığının

Teo-Politik İzdüşümleri

Ebru Pehlivan

127

Arendt: Savaş-Arası Dönemde İnsan Hakları
Eylem Yolsal-Murteza
143

Hegel ve Savaşın İşlevi
Doç. Dr. Can Karaböcek
155

Savaş Ontolojisinin Karşısında Etik
Levinas Düşüncesi Üzerine Politik Bir Okuma
Dr. Ali Sait Sadıkoğlu
163

Rawls ve Walzer'de Liberal Haklı Savaş Kuramı Üzerine Düşünceler
Doç. Dr. Armağan Öztürk
171

Savaş ve Toplumsallık

Alman Düşüncesinde Savaşın Meşruiyeti ve Birinci Dünya
Savaşı'nın Haklılığı:
Clausewitz, Bernhardi, Ludendorff ve Schmitt
Üzerinden Düşünsel Bir Çizgi Çizmek
Prof. Dr. Burak Samih Gülboy
189

"Humanity" Formları olarak Antagonizm, Otorite ve Savaş
Doç. Dr. Mehmet Güneç
217

Savaş Teknolojileri Olarak Fotoğraf ve Görsel
Medya: Judith Butler ve Savaş Tertipleri
Dr. Öğr. Üyesi. İtir Güneş
227

Çıplak Savaş: Biyopolitikadan Jeopolitikaya
Modern Savaş Söylemi
Dr. Emine Canlı
243

*"Haklı Savaş" Kavramının Tarihsel Kökenleri, Ebedî
Barışın Olanağı ve Devletin Devamlılık İlkesi*
Fahri Alpyürür
259

*Carl Schmitt'in "Savaş Hukuku" Bağlamında
Immanuel Kant Eleştirisi*
Zeynep Gültepe
271

Savaşın Fiilî Retoriği: Yeni Savaşlar
Arda Telli
281

*Robert Gilpin'in Hegemonik Savaş Teorisinin Birinci
Dünya Savaşı'na Uygulanışı: Yükselen Güç Almanya'nın
İngiltere Hegemonyasına Başkaldırısı*
Aydın Erdoğan
289

*Stefan Zweig'in Clarissa Adlı Eserinde Savaş: Hayatın
Anlamı, Sorumluluk, Vicdan Üzerine Bir Değerlendirme*
Şebnem Özkan
307

topluluklarının kendisinin varlığı bir ilk şiddettir. “Pedagojik şiddet, yahut vahşete ve acımasızlığa karşı uygulanan şiddet, ilk bakışta şüphesiz öncekini izleyen bir ikinci şiddet olarak değil, fakat bir ilk şiddet olarak görünür. Ama saf tabii iradenin kendisi, kendiliğinde mevcut özgürlük idesi'ne karşı bir şiddettir ve kendiliğinde mevcut özgürlük idesi'nin böyle kültürsüz bir iradeye karşı koruma altına alınması ve bu kültürsüz iradenin içinde üstün duruma gelmesine çalışılması gerekir.”¹⁹ Tarihsel sürecin, tarihsel ilerlemenin gerisinde kalmış toplulukların bizzat varlığı özgürlük idesine uygulanan bir şiddettir ve bu şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik şiddetin kendisi haksız bir fiil olarak nitelenemez. Evrensel İde'nin kendisini somutlaştırma sürecinin aktüel taşıyıcısı olan milletler karşısında diğer milletlerin özgürlüğü ve bağımsızlık hakkından söz etmek, mutlak olanı kendi bütünlüğünde kavrayamamaktan, tek yanlı bir kavrayıştan kaynaklanan bir hatadır. Hegel'e göre “...evrensel esprinin gelişmesinin aktüel aşamasının temsilcisi olarak, onun sahip olduğu mutlak hak karşısında öteki milletlerin esprileri hiçbir hakka sahip değildir ve gerek bu milletler, gerekse devri artık kapanmış olanlar, evrensel tarihte hesaba katılmazlar.”²⁰

Bu nedenle Evrensel İde'nin taşıyıcısı olan bir milletin diğer milletlere savaş açması, onların egemenliğine son vermesi haksız bir eylem olarak nitelenemez. Bir milletin egemenliğini kaybetmesi “dış şiddete bağlı gözüktür. Ancak bu dış şiddet görünüştedir; hiçbir güç, halk-tini zaten kendiliğinden canlılığını yitirmiş, ölmüş olmadıkça, ona kendini onu yıkarak kabul ettiremez.”²¹

5. Sonuç

Sonuç olarak Hegel'in politik felsefesinde savaş, ortadan kaldırılması gereken bir mutlak kötülük olarak görülmez ve zaten ortadan kaldırılması da mümkün değildir. Savaş bir realitedir ve savaş olgusunun varlığı dünya tarihi içerisinde bir anlama kavuşur. Bir realite olarak savaşı anlamaya çalışan Hegel'in savaşın işlevine dair olumlu sözleri, ”Savaşın, akılcı bir

19 A.g.e., s.94.

20 A.g.e., s.268.

21 A.g.e., s.72.

açıklamasının var olduğu ve tinin gelişim sürecinde bir zorunluluk olduğu anlamına gelir.”²² Bu açıdan Hegel, ne savaş karşıtı bir düşünceye ne de savaş savunucusu bir düşünceye sahiptir. O savaşı bir realite olarak ele alıp, düşünmüştür. Bu realitenin işlevini ve neden var olduğunu, dünya tarihinin anlamı ve gidişatı bakımından ve Mutlak'ın kendisini açması ve gerçekleştirilmesi bakımından ele alarak ortaya koymaya çalışmıştır. Bu işlevlerden olumlu olanları işaret etmiştir. Dönemin milliyetçiliğinin tesiriyle Hegel, savaşın olumlu bir işlevi olarak milletlerin ortak şuurunu dinç tuttuğunu düşünmektedir. Ayrıca Hegel'in savaş hakkındaki görüşleri, sömürgeciliği ve daha sonra karşımıza çıkan uygarlaştırma adına savaş veya günümüzdeki liberal müdahaleciliği meşrulaştırma da sık sık karşımıza çıkacaktır.

Kaynakça

- Avineri, Sholomo *Hegel's Theory of the Modern State*, Cambridge: Cambridge University Press, 1972
- Black, Edward Hegel on War, *The Monist*, Vol. 57, No.4, October 1973, Oxford University Press
- Cassirer, Ernst *Devlet Efsanesi*, Çev. Necla Arat, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları 1984
- Hegel, G.W.F. *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, Çev. Cenap Karakaya, İstanbul: Sosyal Yayınları 1991
- Hegel, G.W.F. *The Phenomenology of Mind*, Trans. J.B.Baille, New York: Harper Torchbooks 1967
- Hegel, G.W. F. *Tarihte Akıl*, Çev. Önay Sözer, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi 1995
- Yalvaç, Faruk *Hegel'in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş*, Ankara: Phoenix Yayınevi 2008

22 Faruk Yalvaç, *Hegel'in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş*, Ankara: Phoenix Yayınevi 2008, s.103.

Savaş Ontolojisinin Karşısında Etik Levinas Düşüncesi Üzerine Politik Bir Okuma

Dr. Ali Sait Sadıkoğlu*

Politika ve Ahlak

Geçen yüzyılın son büyük dünya savaşına ve devasa yıkıntılara tanık olmuş Avrupalı filozoflardan biri de hiç şüphesiz Emmanuel Levinas'tır. Savaş olgusunu en yakından tanımış bu filozofun, insani her türlü sağ duyuyu kesintiye uğratan böylesine dehşet bir olayın içinde esir kampında kalmış, hatta yakın aile fertlerini kaybettiğini düşünürsek, felsefesinin bu durumdan etkilenmediğini söylemek tabii ki imkânsızdır. Hatta bütün felsefesini savaş ile ilişki içinde, savaşa karşı yazdığını söylersek abartılı bir ifade kullanmamış oluruz.

En önemli kitabı olan *Bütünlük ve Sonsuz Dışsallık üzerine deneme*¹ için yazdığı önsöze² bakılırsa, kitabın *savaş ontolojisi*³ karşı yazıldığı fikri açıkça ifade edilmiştir. *Savaş ontolojisi* ifadesinin hangi anlamda kullanıldığını ve karakterini açıklamadan önce Levinas'ın bu büyük kitapta öne sürmek istediği etik fikrinin yani başkası ile barışçıl ilişkinin üretildiği felsefenin savaş ile nasıl tamamen geçersiz kıldığını şu cümleleri üzerinden okuyabiliriz:

“Savaş, ahlakın yaşadığı en büyük tecrübelerden birisi olarak kalmaz; ahlakı gülünç kılar. Savaşı öngörme ve her yolu kullanarak kazanma

* Paris 1 Panthéon-Sorbonne, alisaitsadk@yahoo.com

1 Özgün adı: “*Totalité et Infini Essai sur l'extériorité*”

2 Kitabın önsözü bizim buradaki özetle sunmak istediğimiz bütün düşünceyi sunmaktadır. Dolayısıyla bütün alıntılarımız önsöze dayanacaktır fakat araştırmacı için *Bütünlük ve Sonsuz* kitabının son bölümünde geliştirilen idealist ve ontolojik düşünce eleştirilerine bakması salık verilebilir. Diğer yandan buradaki fikirlerin sadece önsözden ibaret olmadığı ve kitaptaki temel tezleri barındırdığını söylememiz gerekmektedir.

3 İfade Levinas tarafından kullanılmıştır. Bkz. Levinas, *Sonsuz Tanıklık*, Metis Seçkileri, İstanbul, 2003, s.92

sanatının -politikanın- aklın kullanımının ta kendisi olduğu buyrulmuştur. Politika ahlaka zıttır, tıpkı safdilliğin felsefeye zıt olduğu gibi...”⁴

Savaşın ahlak için en zor tecrübelerden birisi olduğu, hatta ahlakı gülünç kıldığı söylendiği cümlelerin hemen sonrasında “politika” hakkındaki ifadeler dikkat çekicidir. Savaşı öngörme ve her yolu kullanarak kazanma sanatı olarak politikanın aklın kullanımın ta kendisi olduğu buyruluyorsa, burada politikanın belli bir veya tekil anlamına dikkat çekilmiş olunmamaktadır; daha ziyade Levinas’a göre politikanın bizzat kendisi bir öngörme ve her yolu kullanan kazanma sanatı olarak savaşın ta kendisidir. Peki böylesine bir kesin tanım hiçbir ideal ya da başka bir politika imkânı tanımaz mı diye sorulabilir. Kitaplarında açıkça alternatif bir siyaset felsefesi adına bir felsefe geliştirildiğini görmesek te, getirdiği etik fikirlerin adalete açıldığı fikirlerde başka bir siyaset düşüncesinin izlerini takip etmek mümkündür. Fakat şimdilik Levinas’ın eleştirdiği politikanın karakterini ve demir attığı felsefi boyutu düşünelim. Bu yönde ilk tespitimiz şöyle olacak : Levinas’ta politika, etiğin üstünde bir bilim olarak anlaşılan klasik Aristocu görüşten ayrılmıştır. “*Politika ahlaka zıttır*” cümlesinde kastedilen politikanın, şimdilerde söylendiği gibi, *reel* politikanın, yani savaş kazanma sanatı olarak politikanın etik ile kavramsal olarak hiçbir hiyerarşik veya hiçbir cins ya da tür bakımından ilişkisi yoktur. Söz konusu edilen politikanın yani reel politik olanın, erdeme dayanan yani etik ile kesin bir ilişkisi olan Aristocu politika düşüncesi ile özsel bir bağı olmadığı söylenebilir fakat en azından hiyerarşik olarak politikanın etiğin üstüne konulmasına bir itiraz olduğunun altı çizilmelidir. Başka türlü, daha açık ifade edilirse, Levinas’ın anladığı manada etik (ahlak), politikaya bir tür kolektif açılım anlamında etikten ayrılır. Zira bu türlü etiğin kolektif manada politikaya açılımı bütünlükçü yani totaliter bir politik felsefeye dönüşme riskiyle sürekli kuşatılmıştır.

4 *Bütünlük ve Sonsuz*, s.21. Türkçe çeviride s.90

Savaş ve Ontoloji

Etiğin politikaya yani savaş politikasına zıt olmasının altını çizsek te yukarıdaki alıntıda bahsedilen politikada aklın kullanımı söz konusu olduğunda Levinasçı eleştiri daha da radikal bir hal almaktadır. Burada aklın kullanımı sadece politikayı ilgilendirmez. Akıl ifadesi geniş manada felsefeyi ilgilendirir ve Batı felsefesinin kökeninde bulunan bir tür akıl düşüncesine gönderir. Levinas bu düşünceye varlık düşüncesi (ontoloji) adını verir. Fakat burada kullanılan ontoloji terimi ilk eserlerinden itibaren aynı zamanda Batı tarihinde, idealist ve materyalist-marksist çeşitlemeleri boyunca devam eden varlık mantığının ya da düşüncesinin ortak karakterinin diğer adıdır. Peki varlık düşüncesinde söz konusu olan nedir? Levinas yine alıntı yaptığımız pasajın hemen bir sayfa sonrasına şöyle yazar: “*Varlığın savaşta görünen yüzü, Batı felsefesinde tahakküm eden bütünlük kavramında sabitlenmiştir.*”⁵ Eğer burada varlığı sadece savaşta görünen yüzü üzerinden anlamaya çalışırsak, düşüncesinin tam olarak neyi hedeflemek istediğini iskalamış oluruz. Zira daha açık bir ifade ile şunu yazar Levinas: “*Varlığın, felsefi düşünceye kendini savaş biçiminde ifşa ettiğini, savaşın bu düşünceyi en aşıkâr olgu, hatta aşıkârlığın- gerçeğin hakikatinin- ta kendisi gibi etkilediğini ispatlamak için Heraklitos’un anlaşılması güç fragmanlarına ihtiyacımız yok.*”⁶

Bu ifadelere göre varlık düşüncesi en baştan beri düşünceye kendisini savaş biçiminde açmışsa, varlık düşüncesi olarak ontoloji bu savaş düşüncesinin felsefesidir. Ayrıca varlık düşüncesi kendisini işlerliğe sokan belli bir akıl veya akli bir düşünce biçiminden bağımsız değildir. Fakat aklın ya da logosun savaş ile nasıl bir yakınlığı ya da örtüşmesi vardır?

Bütünlük ve Sonsuz kitabının temel eleştirisi kitabın başlığında gečen “bütünlük” kavramında yoğunlaşmıştır: Batı felsefesinde tahakküm eden bütünlük (totalité) kavramı yukarıda bahsettiğimiz varlık düşüncesi ve ona bağlı aklın bizzat kendisini biçimlendirir. Sadece belli bir serinin bütünlüğu ya da parçaların bütünlüğu olarak varlık ve onun akıl ile ilişkisi değildir söz konusu olan. Batı felsefesinde, bütünlük düşüncesi geniş olarak Aynı (ben,

5 Age, s.92

6 Age, s.91

özne) ile Başkası (başka insan) arasında kurulan ilişkiyi kapsar. Levinas'ın temel itirazı bu ilişkinin bütünlük ile anlaşılacak istenmesindedir. Levinas bütünlük kavramında temellenen ya da bütünlük temelinde işleyen varlık bilim ve onun aklına karşı başka bir akıl kavramı önerir. Bu akıl artık varlığı kendisinde mal edinen ve başkayı bütünlük kavramında eritecek bir akıl olmak istemez. Başkaya mutlak saygı gösteren, onu bütünlük terimi altında eritmeyen, onun hiçbir kavrama ya da rasyonel bir içerime indirgenemeyen sonsuz boyutunu hesaba katan bir akli düşünmemiz istenir. Başkayı içeriye katan onu asimile eden bütün diyalektik düşüncelerden ayrılarak, başkayı mutlak yabancılığında ve farkında ona saygı göstererek düşünmek gerekmektedir. Başkaya mutlak yabancılığında ve farkında saygı gösteren etik düşünce, bu anlamda, kazanma sanatı olarak ortaya çıkan bütün politikadan ve kendisini yine varlığın fethedilmesi olarak duyuran savaş ontolojisinden ayrılır.

Bütünlük ve Başka

Diğer yandan bütünlük kavramında temellenen varlık düşüncesi ve idealizm yukarıda bahsettiğimiz etiğin politikaya tabi edilmesinde merkezi rol oynar. Bütünlük kavramı ile biçimlenen idealizm aracılığıyla bütün öznel boyut evrensel aklın altında eritilir ve onu belli bir sistemin parçası olarak bir güce indirger. Bu düşüncede bireyler kendilerini yöneten bütünlükçü anonim güçlerin taşıyıcılarına indirgenir. Anlaşıldığı üzere, Levinas düşüncesinde savaş olgusunun kökeninde bulunan başkasını yok etme biçimleri sadece düz manasıyla savaşın çıplak gerçekliğinde bulunmaz. Savaşın bütün biçimleridir söz konusu olan: Bugünlerde sıkça konuşulan ekonomik, kimlik, kültür vb. savaşlarının hepsi kendisini ayakta tutan belli bir düşünce alışkanlığından ürer. Ontolojik ve idealist kökenli düşünce alışkanlıkları, başkayı yani bir başka insanı bütünlük kavramı ve ona bağlı evrensellik biçimleri altında, bir ada, bir kimliğe, bir kategoriye indirger ve dolayısıyla başkanın mutlak farkını ortadan kaldırırlar. Levinas'ın başkayı indirgenemez mutlak boyutuyla savunması onun düşüncesinin bireyci/öznel yanını oluşturur. Fakat burada söz konusu olan bireyci/öznel yan herhangi liberal bir teorinin savunduğu bireycilik değildir. Zira Levinas düşüncesi öncelikle aynıya ya da "ben"e değil, başkasına ayrıcalık tanıyan bir düşüncedir. Kierkegaard gibi Levinas'ta sistem kavramının

öznelliği bütünlük altında eriten bütünlükçü tavrına karşı düşünce geliştirir. Fakat ondan farklı olarak öznelliği “ben”in bir savunusu olarak değil, öncelikle öznelliği başkası ile etik ilişkide görür. Başka ve onunla etik ilişki hiçbir sistemin kendi içinde eritemeyeceği, hiçbir anonim güce indirgeyemeyeceği bir artı anlam taşır. Bu artı anlam öznelliğin hiçbir bütünlükçü tavır tarafından tüketilemeyen etik anlamıdır. Levinas felsefesi bu manada öznellik felsefesidir fakat öznelliği kendi çıkarıcı ve hedonist egoizminde liberal-kapitalist bireycilik gibi anlamaz. Etik ilişkide kendisini başkasına karşı sonsuz sorumluluk içinde gören bir öznelliğin düşüncesi olarak kendini duyurur. *Bütünlük ve Sonsuz* kitabı bu manda saf egoist bir öznelliğin değil, kendisini başkası karşısında sonsuzca sorumlu gören öznelliğin hem teorik hem de pratik bir felsefesini açılmayı hedefler.

Metafizik Arzu

Eğer Levinas düşüncesi öznelliğin, idealist ve ontolojik her türlü düşünceye karşı savunulması ise, böyle bir öznellik düşüncesinin kendi tekilliğinde nasıl bir politikaya izin verdiğini sorabiliriz. Levinas’ın düşüncesi kesin anlamıyla bütün idealizmlerin ve buna bağlı olarak ideo-lojilerin veya ideo-loji(st)iklerin radikal bir eleştirisi ise, kendisinin savunduğu öznellik düşüncesinin genel bir ide ve logos merkezli düşünce tarafından yönlendirilmediğini söylememiz gerekir. Etik öznellik düşüncesi *Bütünlük ve Sonsuz* kitabında herhangi bir ide ile değil, öncelikle arzu terimi ile ortaya çıkmıştır: Levinas’ın metafizik arzu adını verdiği bu arzu, etiğin bizzat kendisi olan arzudur. Herhangi bir akli veya rasyonel söylem tarafından kurulmadan, öznelliğin en özsel duygusu olarak metafizik arzu, bütün idealist ve ontolojik fikirlerden bağımsız olarak başkasına geri dönmemesine yönelir. Psikanalizin öznellikte temel olarak gördüğu arzunun tersine Levinasçı metafizik arzu yöneldiği başkası ile hiçbir zaman bir uygunluk veya özdeşlik üzerinden temellük ilişkisi kurmaz. Levinas’ın keyif (jouissance) adını verdiği, nesnesini sürekli kendisine özdeşleştiren ve onu kendisine mal ederek harcayan bir arzudan farklı olarak metafizik arzu başkası ile kendisine dön(e)meden ve onu hiçbir zaman temellük edemediği sonsuz ilişki kurar. Levinas bu etik ilişkinin üretildiği metafizik arzu ile öznelliği düşünmektedir. Metafizik arzu, egoist arzudan yani keyiften farklı olarak yöneldiği nesnesine yaklařtıķa paradoksal olarak

daha çok uzaklaşır. Metafizik arzunun bu paradoksal sonsuzlaşması, başkasının karşısında hiçbir zaman görevini ve sorumluluğunu tam yerine getiremediğini hisseden etik öznenin hep artan arzusudur. Peki sonsuz bir arzu olarak kendini gösteren etik özneliğin yukarıda bahsettiğimiz politik imkânı hakkında konuşmak nasıl mümkün olabilir?

Etik Politika

Levinas düşüncesi, ilk başta bahsettiğimiz, savaş sanatı olarak gördüğü ve temelini Batı felsefesinin ontolojik karakterinde gördüğü politikaya karşı, etik ile başlayan bir politika önerebilir mi? Bu soruyu cevaplamadan önce şunu belirtmeliyiz ki Levinasçı etik öznelik düşüncesi apolitik bir düşünce olmadığı gibi ütopyik kanıların üretildiği ve geleceğe projekte edilmiş bir umudun ya da inancın özneliği değildir. Etik öznelik Levinas için kuramsal düzeyde zaten başkası ile karşılaşmada tasvir edilmiştir fakat etik öznelik fikri sadede kuramsal alanla sınırlı değildir. Etik özneliğin anlamının belirlediği metafizik arzunun sonsuzluğundan bahsederken Levinas, Fransızca “*production*” yani “*üretim*” ifadesinin ikili anlamından yararlanır⁷: Fransızca üretim ifadesi hem bir savın ya da bir failin (öznenin) üretildiği, hem de bir şeyin üretildiği (bir araba ya da masa üretilmiştir gibi) manasında kullanılır. Etik özneliği bu iki anlamda kullanmak gerekir. Etik düşüncesi hem teorik manada bir savın üretildiği gibi özneliği felsefi olarak tasvir eder hem de somut bir üretim olarak özneliği etik içinde üretir. Austin ve Searle’in konuşma edimleri olarak saptayıcı ile performatif söz ayrımını kullanırsak, Levinas’ın düşündüğü etiğin hem saptayıcı hem de performatif olduğunu söyleyebiliriz. Etik bu manada saptayıcı ve performatif olduğu için hem teorik ve hem de pratiktir. Bu son anlamı ile etik, performatif ve pratik boyutuyla politikaya açılır. Bu pratik boyut öznelikte sonsuz metafizik arzu olarak başkasına yönelen etiğin edimsel tarafıdır. Bizim yukarıda sorduğumuz etiğin politikaya açılımı performatif ve pratik anlamı dikkate alındığında olumlu bir cevap alır.

Bizi ilgilendiren asıl mesele olan öznelik düşüncesi içerisinde etik ve politika arasında irtibata daha yakın bakarsak, Levinas’ın şimdi alıntılacağımız cümlesi aydınlatıcı görünmektedir: “*Mesianik barış*

7 Age, s.96

*eskatolojisi gelip kendisini savaş ontolojisinin üstüne koyduğunda, ahlak, tarihte politikaya karşıt olacak, temkinliliğin işlevlerinden ya da güzelin kurallarından öteye giderek koşulsuzluğunu ve evrenselliğini açıkça ilan edecektir.*⁸ Levinas aynı zamanda mesianik barış eskatolojisi yerine peygamberimsi eskatoloji ifadesini de kullanır. Kendisini mesianik barış eskatolojisi olarak gösteren peygamberce görüş, savaş ontolojisini karşısında konulduğunda, etik, tarihte yukarıda bahsettiğimiz savaş sanatı olarak politikaya karşıt olacaktır. Politika terimi o kadar savaşa bulaşmıştır ki, Levinas eskatoloji ile *yeni bir politika* önerse bile, artık içinde politika ifadesi geöen bir terimden kaöınır. Batı felsefesinde köklerini idealist ve ontolojik bütünlük kavramında bulan politika karşısında etikten yola çıkan *yeni bir politika* için Levinas eskatoloji ifadesini kullanır. Eskatoloji, savaşa özel olarak bulaşmış politika ifadesinden farklı olarak mutlak adalet ve barış felsefesinin diğer adıdır. Bu felsefe, savaş sanatı olarak politikadan mutlak olarak ayrılarak onun yerine barışa ve adalete yönelen bir politik önerme teklif eder. Bu önerme yukarıda bahsedildiği gibi etik öznelliği koşulsuz ve evrensel bir barışa yönlendirir. Bütünlük kavramında temellenmeyen, çoğulcu ve başkasının her türlü hakkına sayđı gösteren koşulsuz, şartsız bir evrenselliktir dile gelen. Hegel'de olduğu gibi rasyonalitesini ve yönünü tarihte bulan eskatolojiden farklı olarak tarihi ve rasyonelliği kesintiye uğratan bir eskatoloji önerilir. Artık eskatoloji edimsel yani performatif boyutunda adalete ve barışa çağırıda bulunarak, bütünlük kavramında beliren tarihin ötesine geöer: "*Tarihin ötesi olan eskatolojik, varolanları (fertleri veya bireyleri) tarihin ve geleceğin yargılamasından çekip alır: onları sorumluluklarını tümüne yüklenmeye çağırır.*" Eskatolojik etik, Hegelci tarih ve geleceği yargıölık görevinden geri öekerek, öznelliği ve özneleri *şimdi ve her an* etik sorumluluğa çağırır.

Etik öznelliğin eskatolojisinden bahsederken Levinas doğrudan pozitif dinlerde bulunan kanılara atıfta bulunmasa bile, açıktır ki, son dönem Levinas'ın ifadesini kullanırsak, bu öznellikte, azizlikte bulunan peygamberce öznelliğin anlamını arar. Kanılar tarzında pozitif dinlerin içinde bulunduğu eskatolojinin koşulunu veya şartını *etik eskatoloji*

8 Age, s.92

9 Age, s.93

olarak belirleyerek aynı zamanda pozitif dinlere tekrar geri dönebilecek bir düşünce üretilir. Fakat pozitif dinlere yargıçlık yapacak etik eskatoloji peygamberimsi adalet ve barış düşüncesi olarak, savaş ontolojisine her yönden bulaşmış ikiyüzlü dincilikleri, onların bulunduğu uygarlığı eleştirir ve kökten aşmayı dener. Son kez alıntılıyoruz: “Doğruyu söylemek gerekirse, eskatoloji barışı savaşa karşıt hale getirdiğinden beri, savaş, uzlaştırılmaz bir zıtlığa, hem doğruya hem de iyiye bağlı olduğu için özü itibariyle iki yüzlü olan bir uygarlıkta aşikar bir biçimde görünür. İkiyüzlülükte insanın olumsal eksikliğinin bir temelini bulmakla kalmayıp, hem filozoflara hem de peygamberlere bağlı olan bir dünyanın dipten parçalanmış olduğunu görmenin zamanı gelmiştir belki de.”¹⁰

Kaynakça

Levinas Emmanuel, *De l'existence à l'existant*, J.Vrin, Paris, 2004

Levinas Emmanuel, *Le temps et l'autre*, Puf, Paris, 1983

Levinas Emmanuel, *Sonsuza Tanıklık*, Metis Seçkileri, İstanbul, 2003, Çev: Medar Atıcı, Melih Başaran, Gaye Çankaya, Zeynep Direk, Erdem Gökyaran, Özkan Gözel, Cemalettin Haşimi, Umut Öksüzan, Ceylan Uslu, Hakan Yücefer

Levinas Emmanuel, *Totalité et Infini Essai sur l'extériorité*, Martinus Nijhoff, Paris, 1971

Rawls ve Walzer'de Liberal Haklı Savaş Kuramı Üzerine Düşünceler

Doç. Dr. Armağan Öztürk*

Haklı savaş tartışmasına bir adım geriden başlamak, önce yasallıkla ilgili meseleyi halledip sonra hakkaniyet tartışmasını irdelemek makul gibi görünmektedir. Hem böylelikle haklı savaş üzerine söylenen şeylerin hukuksal zeminle ne ölçüde uyduğu sorusu da açıklığa kavuşmuş olur. Bilindiği üzere I. Dünya Savaşının bitimine kadar uluslar arası hukukta her hangi bir savaş yasağı yoktu.¹ Savaşı kısıtlamak ve düzenlemek mümkündü. Ama ulus devletlerin egemenlik hakları ile savaş kararı arasındaki yapısal bağlantı genel yasaklayıcı hükümleri boşa çıkarıyordu. Zaten savaşı yasaklayan bir uluslar arası irade ortaya çıksa dahi bahsi geçen iradeyi devletler karşısında hakim kılacak bir üst örgüt de yoktu. Ancak I. Dünya Savaşından sonra Milletler Cemiyeti, II. Dünya Savaşından sonra ise Birleşmiş Milletler kuruldu. Bugün itibariyle tüm devletleri kapsayan bir savaş yasağı var. BM'nin 42. ve 51. maddeleri ise bu yasağın istisnalarını tanzim ediyor. Şöyle ki 42. maddeye göre "uluslar arası barış ve güvenliğin korunması" ile 51. maddeye göre "meşru müdafaa" durumlarında savaş hukukidir.² Meşru müdafaa aynı zamanda haklı savaşın çok bilinen bir nedeni de olduğundan bu hususta ayrıca bir açıklama yapılabilir. Şöyle ki, BM'nin savaşları güç yoluyla durduracak bir ordusu yoktur. Barış gücü adıyla örgütlenen askeri birlikler BM adına görev yaparlar şüphesiz ki. Ama bu birlikler hem sayıca azdır hem de üye devletlerin gönüllü katılımıyla teşkil edilirler. BM'nin savaş reel politiği karşısındaki cılız konumu meşru

* Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Artvin/TÜRKİYE armağan.ozturk1980@gmail.com

1 Ece Göztepe, "Amerika'nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslar arası Hukuk ve Türkiye'nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi ya da "Haklı Savaş"ın Haksızlığı Üzerine, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 59 (3), 2004, s. 82.

2 Çağrı Emin Demirbaş, "Haklı Savaş Öğretisinin Fikri Temelleri Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31 (4), 2017, s. 896; Jeane J. Kirkpatrick (1991). "The Use of Force in the Law of Nations", *Yale Journal of International Law*, 16 (2), 1991, pp. 583-5.

müdafaayı zorunlu bir hak haline getirir. BM'nin savaşa derhal müdahale edememesinden doğan boşluk saldırıya uğrayan devlete savunma hakkı verilerek kapatılır.³

Haklılık ise yasallığın ötesinde bir içeriğe sahiptir. Devlet egemenliğinin sınırları, adil savaş ve savaşta adalet gibi hususlar haklı savaş kuramlarının çizdiği çerçeve içerisinde anlamlı sorunsallara dönüşür. Bahsi geçen bağlam içerisinde hem “bir savaşa ne zaman izin verilir” hem de “savaşta nelere izin verilir” sorularına yanıt aranır.⁴ Tabii günümüz dünyasında haklı savaşın siyasi düşünceler tarihinin çok bilinen tartışma konularından biri olmaktan çıkarak kendisine popüler siyaset yazınında karşılık bulması tesadüfi değildir. ABD'nin BM kararı olmaksızın 1999 yılında başlattığı Kosova müdahalesi “insani müdahale” kavramı üzerinden haklı savaş tartışmalarını ön plana çıkarmıştır. Bugün haklı savaşı yoğun bir şekilde irdelememizin asıl nedeni pek çok devletin yasal zeminden yoksun savaşlarına ahlaki bir gerekçe veya bağlam gösterme çabasının ulaştığı boyuttur.

Haklı savaş düşüncesi savaşın değerlendirilmesi noktasında orta doğrucu bir tavır olarak görülebilir. Bir uçta militarizm diğer uçta pasifizmin olduğu bir skalada haklı savaşı kabul etmek savaşın her zaman değil ama kesinlikle belli durumlarda haklı ve ahlaki olduğunu iddia etmek anlamına gelir. Haklı savaşın kendi teorik haklılığı için olumsuzlayarak aştığı iki duruştan ilki militarizmdir. Savaşı her durumda iyi bir etkinlik olarak gören militarist bakışın düşünce tarihindeki en bilinen temsilcilerinden biri Hegel'dir. Düşünürün ortaya koyduğu çerçeveye göre savaş devletlerin oluşumu için gereklidir. Siyasal devletin en yüksek ahlaki kerte olarak gören Hegel savaşı da bu yapının doğumu için zorunlu bir unsur olarak ele alır. Tabii savaş sadece devleti değil sivil toplumu da ilgilendirir. İnsanların özgür, erdemli ve sağlıklı olmasıyla şiddet kullanımı arasında pozitif bir bağ vardır. Şiddet bireyi özgürleştirip toplumu erdemli hale getirir.⁵

3 Göztepe, “Amerika'nın...”,s. 84.

4 Aşkın Karadayı, “Savaş ve Felsefe”, *Felsefelogos*, 22 (1), 2004, s. 20.

5 H. Emre Bağçe ve Armağan Öztürk, “Aristoteles Versus Hegel: Antik Bilgeliliğin Çarpıtılması Üzerine Notlar”, *Liberal Düşünce*, 13 (51-2), 2008, ss. 170-1; Demirtaş, “Haklı Savaş...”,ss. 899-900.

Militarist görüşün anti-tezi ise pasifizizmdir. Erasmus'un hümanist felsefesinde güçlü bir şekilde temsil edilen barış yanlısı okuma din savaşı dahil olmak üzere her türlü savaşı ahlak dışı bulur. Savaş sadece ahlak dışı değil aynı zamanda akıl dışıdır. Savaş rasyonellikle bağdaşmaz. İnsanların kendilerini ve başka insanları ölüme gönderecek veya ölümlerle sonuçlanmasa dahi acı çekmelerine yol açacak bir eylemi, yani savaşı istemeleri akılla açıklamak mümkün değildir.⁶

Çiçero, Ambrose, Aqustinus, Aquinas, Vitoria, Suarez ve Grotius başta olmak üzere pek çok düşünür ve filozofun katkı sunduğu haklı savaş tezi ise bu iki uç noktayı dışarıda bırakarak hem hangi savaşın haklı olduğu hem de savaş sırasında haklılığın ne anlama geldiği sorularıyla yüzleşir. Haklı neden, haklı niyet, meşru otorite ve ölçülülük kıstasları savaşları sınırlandırıp ahlaklaştırmaya yönelik çabanın en bilinen argümanlarına karşılık gelir.⁷ Walzer ve Rawls üzerinden liberal haklı savaş ele almadan önce gelinen nokta itibarıyla şöyle bir tespit yapılabilir: Haklı savaş siyaset felsefesinin geniş bir literatürle desteklenen konularından biridir. Ancak ulus devlet düzeninde haklı savaş tartışması sönümlenmiş, devletlerin egemenlik hakları savaşı sınırlayan doğal hukukçu bakışa üstün gelmiştir. Savaşı hukukla sınırlayan ve savaşın denetimi sorununu uluslararası anlaşma ile örgütlere devreden bakış açısının ise meşruiyetini insan haklarından alan insani müdahale pratikleriyle işlevsiz kaldığı söylenebilir. Özetle şu noktayı vurgulayabiliriz: Haklı savaş düşünmek zorundayız. Çünkü yasalar savaşları kontrol altına alma noktasında yetersiz kalmaktadır.

6 Desiderius Erasmus, *Savaşa Karşı*, Çev: Pelin Korkmaz, İstanbul: Aylak Adam, 2013, ss. 5-6, 55-7; Demirtaş, "Haklı Savaş..", s. 901; Fulya A. Ereker, "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", *Uluslararası İlişkiler*, 1 (3), 2004, ss. 24-5.

7 Ereker, "İlkçağlardan..", ss. 2-4.